

Onderzoeksoproep Tabaksontmoedigingsbeleid

Het Longfonds, KWF Kankerbestrijding, de Hartstichting, de Trombosestichting Nederland en het Diabetes Fonds stimuleren beleidsonderzoek naar tabaksontmoediging om te komen tot een Rookvrije Generatie.

Onderzoek dat bijdraagt aan een Rookvrije Generatie

Roken is nog steeds de belangrijkste te vermijden veroorzaker van vroegtijdige ziekte en sterfte. Jaarlijks sterven er in Nederland ongeveer 20.000 mensen aan de gevolgen van roken en enkele duizenden aan de gevolgen van meerroken. Over de jaren zijn de sociale normen ten aanzien van roken, de omgeving en het product zelf veranderd. In steeds meer landen wordt over 'endgames' (een vrijwel rookvrije samenleving) gesproken, met bijbehorende innovatieve strategieën. Nieuwe inzichten in de aanpak van tabaksontmoediging zijn essentieel om de uitdagingen rondom een relatief langzame daling van volwassen rokers, de grote rookprevalentieverschillen tussen hoog- en laagopgeleiden en de nog steeds honderden kinderen die per week verslaafd raken aan roken verder aan te pakken.

De Alliantie Nederland Rookvrij (ANR) is een initiatief van de Hartstichting, het Longfonds en KWF Kankerbestrijding, en heeft als missie om er voor te zorgen dat niemand meer (over)lijdt aan de gevolgen van roken. Inmiddels zijn meer dan honderd partners aangesloten bij de ANR. De Alliantiepartners spannen zich in voor het realiseren van een Rookvrije Generatie. Hiertoe is een routekaart ontwikkeld. De in te zetten interventies zijn erop gericht om kinderen die vanaf 2017 zijn geboren tijdens het opgroeien te beschermen tegen blootstelling aan tabaksrook en de verleiding om te gaan roken. Vanaf het moment dat ze geboren worden volgt de ANR hun levenspad in de maatregelen die zij willen realiseren ten aanzien van omgevingen voor kinderen die rookvrij zijn en vrij van verleidingen. Omdat de ANR wil meegroeien met deze kinderen, bepaalt dit de prioriteiten van het werk van de ANR. De ambitie is dat deze kinderen nooit gaan roken. Tegelijkertijd wordt ingezet op een aantal maatregelen die continue aandacht behoeven om te komen tot een maatschappij die dit mogelijk maakt, zoals hulp bij stoppen, accijnsverhoging, voorlichting over de schadelijkheid van tabak en denormalisatie van de tabaksindustrie.

De samenleving omarmt de Rookvrije Generatie en pakt deze steeds meer op. Een toenemend aantal organisaties en instellingen leveren een bijdrage door bijvoorbeeld hun terrein rookvrij te maken of hun relaties met de tabaksindustrie te verbreken. Verschillende gemeenten hebben de ambitie om op weg te gaan naar een Rookvrije Generatie verwoord in hun lokale beleid en ook het kabinet heeft zich achter de doelstelling om te komen tot een Rookvrije Generatie geschaard.

Wetenschappelijke kennis is een belangrijk en noodzakelijk fundament voor effectief tabaksontmoedigingsbeleid op weg naar een Rookvrije Generatie. Het doel van deze oproep is kennis leveren over tabaksbeleid die effectief ingezet kan worden om te komen tot (of een bijdrage te leveren aan) een Rookvrije Generatie. Door wetenschappelijk onderzoek en de beleidspraktijk dichter bij elkaar te brengen, kan deze opgedane kennis zo snel mogelijk gebruikt worden om de Rookvrije Generatie te realiseren.

Onderzoeksagenda Tabaksontmoediging

Om inhoudelijk en maatschappelijk relevante kennislacunes rondom tabaksontmoediging in het algemeen en het laten opgroeien van een Rookvrije Generatie in het bijzonder in kaart te brengen, hebben diverse verkenningen in het veld plaatsgevonden middels o.a. een quick scan van de literatuur en een Delphi-studie. Dit heeft geleid tot het opstellen van de breed gedragen [onderzoeksagenda tabaksontmoediging](#) waarop wij de huidige onderzoeksoproep hebben gebaseerd. In de onderzoeksagenda komen vier prioriteiten naar voren, namelijk:

- 1) Interventies om te voorkomen dat jongeren beginnen met roken, met onder meer aandacht voor omgevingsinterventies die de verleiding van tabak verminderen, zoals prijs, verkoopbeperkingen, rookvrije buitenruimten en scholen, tabakspromotie, en verpakkingen.
- 2) Verbeteren van bereik en gebruik van effectief bewezen stoppen met roken interventies
- 3) Sociale en politieke determinanten van (totstandkoming van en effectieve implementatie van) nationaal en lokaal tabaksbeleid, waaronder de rol van de tabaksindustrie.
- 4) Bijzondere aandacht voor strategieën om méér te bereiken bij groepen die met de bestaande interventies onvoldoende worden bereikt, zoals laagst opgeleiden, mensen met psychische problemen, mensen met een comorbiditeit, mensen met een dubbele verslaving, oudere rokers, zwangere rokers en jongvolwassenen.

Vorig jaar is een start gemaakt met de uitvoering van de onderzoeksagenda door middel van een [subsidieoproep van ZonMw](#) die in samenwerking met de ANR tot stand is gekomen. Die subsidieoproep kwam voort uit het vijfde programma Preventie (2014-2018) van ZonMw. Deze levert naast kennis ten behoeve van een Rookvrije Generatie, ook kennis op die bijdraagt aan de doelstellingen van het Nationaal Programma Preventie. Dit programma richt zich op het afremmen van de sterke toename van mensen met één of meer chronische ziekten en het stabiliseren of terugbrengen van gezondheidsverschillen tussen laag- en hoogopgeleide mensen. Meer informatie over wat ZonMw doet aan tabaksontmoediging vindt u [hier](#).

Beleidsonderzoek

In de voorliggende onderzoeksoproep van het Longfonds, de Hartstichting en KWF Kankerbestrijding, het Diabetes Fonds en de Trombosestichting Nederland, staat beleidsonderzoek centraal. Hieronder valt onderzoek naar de sociale en politieke determinanten van (totstandkoming van en effectieve implementatie van) nationaal en lokaal tabaksontmoedigingsbeleid (zowel vanuit de overheid als de maatschappij), en effectonderzoek naar tabaksontmoedigingsmaatregelen. Dit bestrijkt onderzoeksprioriteit 3 van de onderzoeksagenda (sociale en politieke determinanten beleid) (p 31) en een deel van onderzoeksprioriteit 1, daar waar het gaat om de effecten van beleidsmaatregelen.

Om een maatschappij te realiseren waarin kinderen volledig rookvrij én meerookvrij kunnen opgroeien is de routekaart voor een Rookvrije Generatie ontwikkeld. Het verwerven van maatschappelijk draagvlak voor tabaksontmoediging staat hierin centraal. Behalve te voorkomen dat er nieuwe rokers komen, is het van belang om te stimuleren om te stoppen met roken. Ons streven is om onderzoek naar tabaksontmoediging nog beter aan te laten sluiten bij de behoeften die voortvloeien uit de ambitie om te komen tot een Rookvrije Generatie, waarbij op zo kort mogelijke termijn gebruik gemaakt kan worden van de resultaten, ten aanzien van het te voeren beleid.

Wat betreft sociale en politieke determinanten van (totstandkoming van en effectieve implementatie van) nationaal en lokaal tabaksbeleid, kan gedacht worden aan vragen over de wijze waarop gemeenten hun rol kunnen invullen op het gebied van tabaksontmoedigingsbeleid, welke actoren zij daarbij betrekken en of het beleid effectief is; welke (beleids)beïnvloedingsmechanismen of welke beleidsmaatregelen in het buitenland werken en hoe we die binnen de Nederlandse context ook effectief kunnen inzetten. Wat betreft de beleidsmaatregelen om te voorkomen dat jongeren beginnen met roken, kan gedacht worden aan omgevingsinterventies die de verleiding van tabak verminderen, zoals prijs, verkoopbeperkingen, rookvrije buitenruimten, tabakspromotie en verpakkingen. Ook inzicht in de effecten van mogelijk toekomstige beleidsmaatregelen naast het huidige pakket aan maatregelen, wordt op prijs gesteld.

Dit stelt onderzoekers voor creatieve uitdagingen: hoe kun je bewijs genereren voor iets dat er nog niet is? Dit kan wellicht door (kleinschalige) maatschappelijke experimenten, simulatiestudies, studies waarin landen vergeleken worden, etc.

Hieronder schetsen we een aantal beleidsclusters waarbinnen de onderzoeksvoorstellen dienen te passen. De opsommingen zijn illustratief en niet uitputtend.

Beleidsclusters

A. Cluster economisch beleid

- Prijsmaatregelen, waaronder accijns
- Verkoop & marketing, waaronder verpakkingen, verkoopbeperkingen, sponsoring

B. Cluster beleid rookvrije omgevingen

- Gedeeltelijk of geheel rookvrije omgevingen
- Rookvrije gebouwen
- Beleidsmaatregelen om te beschermen tegen tweede- en derdehands rook

C. Cluster beleid van en ten aanzien van de tabaksindustrie

- Rol van de tabaksindustrie in tabaksontmoedigingsbeleid
- Denormalisatie tabaksindustrie, waaronder niet meer investeren in de tabaksindustrie

D. Cluster strategie t.a.v. publieksvoorlichtingscampagnes

- Schadelijkheid
- Denormalisering roken
- SMR

NB Ter illustratie van bovenstaande clusters voegen we hieronder een aantal voorbeelden toe.

Ad A. Cluster economisch beleid

Er is reeds veel onderzoek gedaan naar de effecten van hogere tabaksaccijnzen en -prijzen, met name in het buitenland (zie voor een recent overzicht [Monograph 21 van het Amerikaanse National Cancer Institute en de WHO](#)). Gezamenlijk bieden deze onderzoeken een stevige wetenschappelijke fundatie voor het verhogen van de accijns op en prijs van tabaksproducten. Ze dragen eraan bij dat huidige rokers stoppen met roken en dat kinderen niet verslaafd raken aan roken. Toch is er ook nog veel te leren. Daarbij speelt context een belangrijke rol. Door nog beter zicht te krijgen op de precieze werking van hogere accijnzen en prijzen in Nederland, kan het prijs-/accijnsinstrument zo effectief mogelijk worden ingezet.

Door de verkoop van tabaksproducten via automaten per 2020 niet langer toe te staan, wordt tevens een eerste stap gezet in het terugdringen van het aantal verkooppunten. Daarmee wordt een bijdrage geleverd aan het (verder) beperken van de zichtbaarheid en toegankelijkheid van tabaksproducten en het (verder) verstevigen van de rookvrije norm. Ook maatschappelijk lijkt een beweging op gang te komen. Zo kondigden winkelketens Kruidvat, Trekpleister en de Lidl aan te stoppen met de verkoop van tabaksproducten. Ook KLM en Transavia lieten weten te stoppen met de verkoop van tabak aan boord van hun vliegtuigen. Natuurlijk hopen we op meer van dergelijke initiatieven, maar ook de overheid zou hierin een rol kunnen spelen.

Om eventuele regelgeving op dit gebied te ondersteunen is inzicht in de aanpak en het verwachte effect binnen de Nederlandse context (als dichtbevolkt gebied en binnen het gehele pakket aan maatregelen zoals de verwachte effecten van de display ban) van belang.

Een andere maatregel om de jeugd niet in verleiding te brengen, is de huidige verpakking van sigaretten ontdoen van alle marketing: misleidende merksymbolen, -kleuren en andere afbeeldingen, die suggereren dat het om een onschuldig product gaat. Daardoor ontstaan eerlijke standaard sigarettenpakjes die zeggen en laten zien dat het gaat om een dodelijk product. Dus geen bloemen, dieren of andere verleidelijke afbeeldingen en kleuren meer. Hoe zou dit werken binnen de Nederlandse context?

Met sponsoring wordt de zichtbaarheid al dan niet op een verkapte manier bedoeld zoals bij plekken als festivals, de rood-witte formule 1- auto's, TV en YouTube. Wat zijn de mogelijke effecten, danwel de effecten wanneer dit niet meer mogelijk is?

Ad B. Cluster beleid rookvrije omgevingen

Zowel grotere als kleinere gemeenten omarmen de beweging om te komen tot een Rookvrije Generatie. Binnen gemeentelijk beleid kunnen diverse maatregelen worden genomen of activiteiten worden ontplooid om dit doel dichterbij te brengen. Implementatie van deze maatregelen gaat in bepaalde gemeenten vlotter dan in andere gemeenten. Denk hierbij bijvoorbeeld aan het creëren van rookvrije omgevingen. Het is interessant om te weten hoe gemeenten hun rol invullen op het gebied van tabaksontmoedigingsbeleid en of dit effectief is, welke actoren (zoals de gemeente, GGD-en, sportclubs, lokale ambassadeurs) betrokken zijn, en welke (sociale en politieke) factoren een rol spelen bij het implementeren van tabaksontmoedigingsbeleid op gemeentelijk niveau. Inhoudelijk en procesmatig kan gekeken worden naar wat werkzame elementen zijn of welke neveneffecten worden ervaren.

Wat betreft tweede- en derdehands rook kan de omvang worden bepaald in relatie tot mogelijk te maken beleid en effecten van dit beleid? Dus: is er noodzaak tot beleid omtrent tweede- en derdehands rook?

Ad C. Cluster beleid van en t.a.v. de tabaksindustrie

Om effectief beleid te kunnen voeren is het van belang inzicht te hebben op barrières voor de invoering van effectief beleid. Het proces van beïnvloeding van beleidsmaatregelen door de tabaksindustrie (al dan niet via de bewuste inzet van andere partijen) is op dit moment onvoldoende transparant en zou inzichtelijk gemaakt kunnen worden. Nagegaan kan worden wat de precieze invloed is van de tabaksindustrie en wat hun (wervings)strategieën zijn. Het gaat daarbij zowel om het rechtstreeks beïnvloeden van het beleidsproces als het ondermijnen van de effectiviteit van maatregelen die reeds in andere landen is aangetoond. Hiervoor kan inzicht worden verkregen in het netwerk van de tabaksindustrie en hun financieringsstromen, eventuele prijsbepalingen, de politieke lobby, de invloed van of via (sociale) media en cultuur sector. Ten aanzien van de implementatie van de onderzoeksuitkomsten is het van belang om te weten hoe de resultaten (bijvoorbeeld de werkwijze van de tabaksindustrie) overgebracht kunnen worden naar de samenleving. Hoe kunnen deze effectief worden ingezet ten behoeve van tabaksontmoediging? En welke andere maatregelen kunnen (op welke wijze) effectief worden ingezet om de tabaksindustrie te denormaliseren? Vragen als wat denormalisatie strategieën tot nu toe opgeleverd hebben, hoe huidige denormalisatie strategieën werken, wat belangrijke denormalisatie strategieën zijn voor de toekomst en wat de (economische) gevolgen van desinvestering zijn passen binnen deze context.

Ad D. Cluster strategie t.a.v. publiekvoorlichtingscampagnes

Bij het maken van een strategie ten aanzien van massamediale of publiekscampagnes kan gekeken worden naar effectieve campagnes in het buitenland waarbij de vertaalslag gemaakt wordt naar de situatie in Nederland. Hoe kunnen deze campagnes het beste opgezet worden in Nederland? In welke fases moet het publiek geïnformeerd worden over schadelijkheid? Welke strategie is het meest effectief om zo duurzaam mogelijk impact te realiseren ten aanzien van het (afwisselend en langdurig) inzetten van verschillende soorten campagnes en boodschappen, zowel ten aanzien van de schadelijkheid, stoppen met roken, denormaliseren, etc.? Het ontwikkelen en uitwerken van een campagneconcept en campagnematerialen valt buiten de scope van deze onderzoeksoproep.

Randvoorwaarden

In het onderzoeksvoorstel moet duidelijk beschreven worden op welke wijze het voorstel voldoet aan de bovenstaande inhoudelijke oproep. Uiteraard worden aanvragen ingediend met inachtneming van de bijbehorende Toekenningsvoorwaarden Onderzoeksoproep Tabaksontmoedigingsbeleid (september 2018), zoals deze te vinden zijn op de website van het Longfonds. Onderstaande randvoorwaarden zijn aanvullend van toepassing op alle aanvragen binnen deze oproep.

Inhoud Rookvrije Generatie

Uitkomsten uit het onderzoek leveren concrete informatie over hoe te komen tot een Rookvrije Generatie. Het betreft beleidsonderzoek passend binnen één of meer van de geschetste clusters.

- Het onderzoek moet vernieuwende inzichten en resultaten opleveren, die vrijwel direct toe te passen zijn op de Nederlandse situatie.

Samenwerkingen

- Om de praktische toepasbaarheid van onderzoeksresultaten te bevorderen, is het belangrijk dat relevante disciplines uit het onderzoek, het beleid en de praktijk met elkaar samenwerken. Er wordt daarom verwacht dat er in een vroeg stadium aandacht wordt besteed aan logische samenwerkingsverbanden. De vorm van het samenwerkingsverband is passend bij de onderzoeksvraag of -vragen. Het vormen van consortia wordt aanbevolen, vooral wanneer binnen dit verband meerdere onderzoeksthema's gedekt kunnen worden. U wordt ook verzocht om aan te geven van welke bestaand netwerk u gebruik maakt (of mee afstemt) en waarin u participeert om uw onderzoekresultaten verder te brengen.
- De doelgroep van het onderzoek (bijv. algemeen publiek, beleidsmakers, zorgprofessionals en/of patiënten) wordt in een vroeg stadium actief betrokken bij het vormgeven van de aanvraag.
- Kosten specifiek voor het bewerkstelligen van samenwerkingen kunnen worden opgegeven, mits de noodzaak en de omvang voldoende onderbouwd zijn. Net zoals andere kosten in de begroting, worden deze kosten kritisch beoordeeld.
- Ingediende voorstellen mogen elkaar niet overlappen. Indien dit toch voorkomt en de voorstellen verder voldoende zijn voor een verdere uitwerking, kan de beoordelingscommissie suggereren om de aanvragers te laten samenwerken en de onderzoeksvoorstellen te combineren.
- Het project dient te allen tijde te worden uitgevoerd zonder enige inmenging van de tabaksindustrie in welke vorm dan ook. Tevens zullen de Instellingen zich onthouden van de uitvoering van andere onderzoeksprojecten waarbij enige (financiële) relatie met de tabaksindustrie aan de orde is.

Duurzaamheid

Aanvragers worden gestimuleerd om uitvoerig aandacht te besteden aan de duurzaamheid van samenwerkingen en netwerken, de borging en verspreiding van onderzoeksresultaten, vervolgonderzoek, en zijn verplicht om data beschikbaar te stellen volgens FAIR Data principles (Findable, Accessible, Interoperable and Re-usable).

Projectleider

- Een aanvrager mag bij meerdere aanvragen betrokken zijn (bijv. als adviseur of teamlid), maar slecht op één project hoofdaanvrager zijn.
- De Projectleider moet gedurende de gehele duur van het onderzoeksproject aantoonbaar zijn aangesteld, beschikken over goed leiderschap en verbindend en samenwerkend vermogen, en heeft een bewezen goed (inter)nationaal track record.

Projectduur

Projecten met een duur van 1 à 2 jaar, of korter, hebben de voorkeur, gezien de snelle toepasbaarheid. De richtlijn voor de maximale projectduur is 4 jaar.

Projecten dienen binnen 6 maanden na een toekenning van start te gaan.

Budget

Door de fondsen wordt een bedrag van maximaal € 1.360.000 beschikbaar gesteld, inclusief eventueel verschuldigde BTW. Er is binnen de vastgestelde financiering geen maximum aan te vragen bedrag per project. We streven er naar om onderzoeksvorstellen in meerdere clusters toe te kennen. Het aangevraagde bedrag is evenredig aan de omvang van het project, de projectsoort, de hoeveelheid onderzoeksthema's die het project dekt, en de mogelijke impact die de resultaten van het project kunnen opleveren. Voor elke aanvraag geldt dat er een heldere en uitvoerige onderbouwing wordt gegeven van de begroting. Cofinanciering en eigen financiële inbreng worden van harte aangemoedigd.

Dubbel indienen

Het is niet toegestaan om de aanvraag in dezelfde of in een aangepaste, maar deels overlappende, vorm elders in te dienen, zolang de aanvraag zich in het beoordelingsproces bevindt.

Kwaliteitscriteria

Naast de toetsing aan bovengenoemde voorwaarden, wordt uw aanvraag beoordeeld op basis van:

- relevantie;
- wetenschappelijke kwaliteit;
- haalbaarheid.